המשחק הכפול של קטאר

written by נועה לזימי | 29.02.2024

עיקרי הדברים

- מזה שנים רבות קטאר פורשת את חסותה על קבוצות אסלאמיסטיות קיצוניות. היא אחת מגורמי המימון העיקריים של ארגון הטרור חמאס, מהדהדת את מסרי ההסתה של האחים המוסלמים ברשת התקשורת שבבעלותה, ומטפחת את קשריה עם האיום הגדול במזה"ת איראן.
- בעוד הקרבה לאיראן ולארגוני טרור כמו החמאס מוכרת היטב, מהלכים אחרים של האמירות לביסוס מעמדה הגלובלי נעשים באופן סמוי יותר מן העין, באמצעות מגוון מכשירי עוצמה "רכה": מימון אקדמי נרחב לאוניברסיטאות עילית בארה"ב, ביצור האסלאם הפוליטי באירופה תחת כסות הומניטרית, ביצוע מגוון השקעות זרות, וניסיונות למצב את עצמה כמתווכת-על.
- בשנים האחרונות אף נחשפה מעורבותה של קטאר במספר פרשיות שחיתות באירופה ובארה"ב, ביניהן פרשיית השוחד בפרלמנט האירופי.
- כל אלו יוצרים עמימות לגבי טיב היחסים של קטאר עם מדינות ותנועות סוררות, ובכך הם משמשים אותה להלבין את תמיכתה העקבית בטרור עולמי ובקידום אידאולוגיה אסלאמיסטית קיצונית.
- לאור האמור, ישראל ובנות בריתה במערב לא תוכלנה להמשיך לשדר "עסקים כרגיל" לקטאר. יש להבהיר לקטאר כי המשך תמיכתה (הישירה והעקיפה) בטרור תגרור השלכות חמורות מבחינתה.
- על ארה"ב להתנות כל שדרוג של היחסים הביטחוניים והכלכליים עם קטאר, כולל עסקאות נשק עתידיות, בניתוק מוחלט של יחסיה עם ארגוני טרור ובאכיפת הסנקציות האמריקניות במלואן.
- בסוגיית החטופים, יש לאמץ גישה אסרטיבית יותר מול דוחא התובעת ממנה להפעיל את מלוא כובד השפעתה על ארגון הטרור על מנת שיספק הוכחות למצבם הרפואי של החטופים ויזרז את שחרורם.
- אם חרף הצעדים הללו תמשיך קטאר לספק סיוע לארגוני טרור מוכרזים, על ארה"ב לשקול את החלפת מעמדה של קטאר מבעלת ברית למדינה המוגדרת כתומכת טרור.

מבוא

קטאר היא מדינה קטנה, עשירה ועוצמתית. אוכלוסייתה מונה כ-2.6 מיליון תושבים, אך רק כ-12% מתוכם מחזיקים באזרחות קטארית ורובם המכריע של השאר הם עובדים זרים. עד לעלייתו לשלטון של האמיר חמד בן ח'ליפה אל ת'אני ב-1995 לא הייתה לאמירות מדיניות חוץ

שאפתנית במיוחד, והיא נחשבה מדינת מפרץ שולית העומדת בצילן של שתי שכנותיה הגדולות ערב הסעודית ואיראן. לפני תקופתו של חמד השקיעה האמירות את מרב תשומת ליבה להיבטי פנים ונשענה בעיקר על ערב הסעודית לצורך הבטחת ביטחונה. לאחר שתי מלחמות המפרץ, ולנוכח מתחים גוברים עם ערב הסעודית, התחדד הצורך של קטאר במציאת אפיקים חדשים לשיתוף פעולה, בייחוד בתחום הביטחון.

הודות לעושרה הרב, היותה ספקית אנרגיה מרכזית ושלל מרכיבי עוצמה "רכה" שברשותה, הצליחה קטאר תחת חמד, ובהמשך בהובלת בנו תמים, השליט הנוכחי, לקנות בהדרגה השפעה גלובלית נרחבת ולמצב את עצמה כמעצמה אזורית. נכסיותה הרבה אף סייעה לה להסוות במידה רבה את הברית ארוכת השנים שכרתה עם גורמים אסלאמיסטיים קיצוניים. במהלך כשני עשורים הפכה האמירות לשחקן אזורי משמעותי המתמרן בין קרבה לארה"ב, שמכוחה זכתה למגוון הטבות ביטחוניות, לבין הידוק הקשרים עם הציר הרדיקלי ובפרט עם איראן, טורקיה והאחים המוסלמים. נוסף על טיפוח אסלאמיזם קיצוני, פרשיות שחיתות שנקשרו בשמה של האמירות, לצד התגברות רטוריקה אנטישמית ואנטי-מערבית באוניברסיטאות עילית אמריקאיות הנתמכות על ידה, מטילות צל כבד על הכדאיות שבהמשך הידוק היחסים של המערב עימה.

למשחק הכפול של קטאר השלכות חשובות על ההתפתחויות במזרח התיכון. אירועי ה-7 באוקטובר, שהתאפשרו בין היתר בשל תמיכתה של האמירות בארגון הטרור חמאס, המחישו באופן ברור כי קטאר אינה יכולה עוד להיחשב שותפה פרגמטית של ישראל. עד לעימות הנוכחי, ייצוב כלכלי של רצועת עזה היה נתפס כאינטרס משותף של ישראל וקטאר. לשם השגת מטרה זו קיימו המדינות קשרים ואף נפגשו נציגים מטעמן, אף על פי ששתי המדינות אינן מקיימות קשרים דיפלומטיים רשמיים. חרף הבעייתיות הכרוכה בשיתוף פעולה עם קטאר לאור תמיכתה בחמאס, ישראל אפשרה את העברת הכסף לרצועה בתקווה שבזכות הסיוע שיוגש לעזה היא תוכל להביא לרגיעה בשטח ולדחות את סבב הלחימה הבא עם חמאס למועד רחוק ככל הניתן.

ברם, הטבח הנורא שביצע חמאס ביישובי הדרום טרף את הקלפים. כעת, המטרה המרכזית של ישראל אינה לייצר הרתעה למשכי זמן מוגבלים, אלא למוטט את שלטון חמאס, להשמיד את יכולותיו, ולהשיב את בני הערובה שנגררו לתוך עזה, שמספרם עומד כעת על למעלה מ-130 נשים, גברים וטף. כזכור, קטאר הייתה מעורבת בתיווך עסקת החטופים שבמסגרתה שוחררו 70 ישראלים תמורת 210 אסירים, וכעת היא פועלת לקידום הסכם שתיכלל בו החזרה של חטופים נוספים, בתיאום עם ארה"ב ומצרים.

מתוך הבנה כי ביכולתה של קטאר בכובעה כמתווכת לסייע לישראל בהשגת עסקה להשבת חטופים מחד גיסא, ולהשפיע לרעה על מצבה האסטרטגי של ישראל על ידי סיוע לגורמים שונים השואפים להחלישה מאידך גיסא, נראה כי יש חשיבות בחשיפה של היבטי העוצמה המגוונים של קטאר ושל האינטרסים השונים העומדים מאחורי מהלכיה בזירה הבינלאומית. הדבר נכון בפרט בעת הנוכחית כאשר שבה ועולה שאלת ה"יום שאחרי" המלחמה בעזה והתפקיד המסוכן שקטאר עלולה למלא בו.

נייר זה משרטט את מפת היחסים המורכבת של האמירות עם שחקנים מדינתיים ולא-מדינתיים כאחד, וממחיש כיצד ניצלה את עוצמתה הרכה ליצירת מצג שווא של בעלת ברית מתונה ופרגמטית של מדינות המערב. לצד הפניית הזרקור אל ההשלכות החמורות של חיזוק קבוצות אסלאמיסטיות קיצוניות על ידי קטאר, וסיוע והסתה לטרור מטעמה, הנייר מפרט את השיטות השונות שקטאר נוקטת להלבנת תדמיתה הגלובלית. אלו כוללות את מיצובה כמתווכת-על, המימון הקטארי לאוניברסיטאות יוקרתיות בארה"ב, ביצור האסלאם הפוליטי באירופה במסווה של פעילות צדקה, השקעות בנכסים ותעשיות זרות ועוד.

קטאר ומדינות המערב

מאז מלחמת המפרץ עלו יחסיה של קטאר עם ארה"ב מדרגה הן בהיבט הכלכלי והן בהיבט הביטחוני. ארה"ב היא אחת משותפות הסחר המשמעותיות ביותר לקטאר, עם נתח של כ-15% מכלל הסחורות המיובאות לקטאר (נכון ל-2022). כמו כן, קטאר וארה"ב הן בעלות ברית ברמה האסטרטגית. הבסיס האמריקני הגדול במזה"ת ממוקם בקטאר, והיא מארחת את המפקדה האזורית של פיקוד המרכז האמריקאי. ביקורו של האמיר תמים בן חמד אל-ת'אני בוושינגטון, בינואר 2022, תרם לחיזוק הקשרים ולהרחבת שיתוף הפעולה. בזכות סיועה לפינוי הכוחות האמריקניים מאפגניסטן ומיצובה כגורם מתווך בין ארה"ב לאיראן זכתה קטאר במהלך הביקור אף בהגדרה של בעלת ברית מרכזית של וושינגטון מקרב המדינות שאינן חברות בנאט"ו (major non-NATO ally).

הידוק הקשרים התרחש גם מול מדינות אירופה. איטליה, גרמניה ובריטניה נמנות כיום בין שותפות הסחר המשמעותיות ביותר לקטאר מכוח השימוש שהיא עושה בעוצמתה הכלכלית ובנכסיותה בשוק האנרגיה העולמי, לנוכח משבר האנרגיה שנגרם כתוצאה מהמלחמה באוקראינה. השוק האירופי הינו השני בגודלו לקטאר כיעד ייצוא למכירות גז (כ-25%) מייד לאחר מדינות אסיה, שאליהן מגיע יותר מ-70% מהגז הקטארי המיוצא. מדינות אירופיות שונות חתמו על הסכמי רכש גז מול קטאר ועל פיהם היא עתידה לספק להן חלופה לגז הרוסי. כך למשל, ב-2022 נעשתה החברה הצרפתית טוטאל שותפה בכירה בפרויקט הקטארי להקמת קווי ייצור חדשים של גז נוזלי. זמן קצר אחריה חתמה Eni האיטלקית על הסכם לרכישת גז טבעי מקטאר לטווח ארוך.

בעוד מדינות המערב מעוניינות לקטוף את פירות שיתוף הפעולה הכלכלי עם קטאר, סוגיית תמיכתה של האמירות בטרור והפרות זכויות אדם המתרחשות בשטחה היו, ועדיין מהוות, מוקד לביקורת של המערב ויש להן השפעה על טיב היחסים. בעת הנוכחית, בעקבות הטבח הנורא שביצע חמאס ביישובי הדרום, חלק ממדינות אירופה הביעו הסתייגות מייבוא גז מקטאר בשל תמיכתה בארגון.

הענקת חסות לחמאס

קטאר היא אחד מגורמי המימון העיקריים של ארגון הטרור חמאס, והיא עושה זאת בדרכים ישירות ועקיפות. אמיר קטאר הקודם היה המנהיג הראשון שהגיע לבקר בעזה לאחר נטילת השלטון של חמאס מידי הפת"ח בכוח; אז הבטיח להעניק לה תמיכה בסך 400 מיליון דולר. מאז המשיכה קטאר את תמיכתה הכלכלית בארגון, ותרומתה עד כה הסתכמה בקרוב לשני מיליארד דולר. בעוד שחלק מהכסף מנוצל לטובת סיוע לאוכלוסייה העזתית, נראה כי חלק הארי (על פי הערכות מסוימות כ-80%) מועבר כתשלום משכורות לפקידים ולגורמים אחרים השייכים לחמאס.

האמירות אף מעניקה לארגון תמיכה מדינית ולוגיסטית. קטאר מארחת בתחומה אנשי מפתח בהנהגת חמאס, ביניהם ראש הלשכה המדינית איסמעיל הנייה, סגנו סלאח אל-עארורי, שחוסל לאחרונה על ידי ישראל, ובכירים נוספים וביניהם חאלד משעל וראזי חמד.

תגובתה של קטאר לטבח שביצע חמאס ב-7 באוקטובר מהווה אינדיקציה נוספת לקשרים ההדוקים בינה לבין חמאס. ביום הטבח, תוך כדי השתוללות מתקפת הטרור, פרסם משרד החוץ הקטארי הודעה כי ישראל היא "האחראית הבלעדית להסלמה באלימות עם הפלסטינים", וחודשיים מתחילת הלחימה ייחס אמיר קטאר לישראל "פשעי רצח עם" בעזה. קטאר אף תורמת לפעילות הטרור, ללוחמה הפסיכולוגית ולהסתה של החמאס באמצעות רשת התקשורת שבבעלותה, אל-ג'זירה.

הידוק הקשרים עם איראן

לאיראן וקטאר יחסים הדוקים, ובשנים האחרונות נחתמו ביניהן הסכמים בילטרליים אחדים. אחת הסיבות לקרבה בין השתיים היא העובדה שהן חולקות שדה גז טבעי בין הגדולים בעולם. מעבר לכך, איראן תמכה בקטאר לאחר החלטת מדינות המפרץ להטיל עליה חרם, ובמהלכו גדל ייבוא הסחורות מאיראן לקטאר במידה ניכרת. זמן קצר לאחר ניתוק היחסים הדיפלומטיים שלחה טהראן מספר מטוסים של מזון לקטאר כדי להקל על המחסור שנגרם כתוצאה מהחרם המסחרי. חברת התעופה Qatar Airways אף הסתייעה במרחב האווירי האיראני כדי לעקוף את המגבלות שהוטלו על ידי ערב הסעודית, מצרים, איחוד האמירויות ובחריין בתחום התעופה.

בפברואר 2022 אירחה קטאר את נשיא איראן, אבראהים ראיסי. זה היה הביקור הראשון של נשיא איראן בקטאר מזה 11 שנים. בעקבות הביקור נחתמו 14 הסכמים להעמקת שיתוף הפעולה בין שתי המדינות על פני מגוון תחומים: תעופה, מסחר, חינוך, תרבות ועוד. המדינות החליטו להעמיק את הקשרים גם בתחום הביטחון ואכיפת החוק, לרבות הטיפול בהברחות סמים דרך הים. כשלושה חודשים לאחר מכן ביקר אמיר קטאר, השייח' תמים, בטהראן והביע את תמיכתו בקידום המאמצים להחייאת שיחות הגרעין. ראיסי תיאר את ביקורו כנקודת מפנה ביחסים בין שתי המדינות.

תמיכה באסלאמיזם קיצוני

לצד מאמציה לשמר קשרים קרובים עם המערב, קטאר פועלת ללא לאות לחזק תנועות

אסלאמיסטיות כגון אל-קאעידה, דאעש והאחים המוסלמים. תמיכתה בטרור מתבטאת בשלל דרכים, ובפרט במימון כלכלי נרחב ומתן מקלט מדיני לטרוריסטים בכירים.

שליט קטאר הכחיש כל קשר לתנועת האחים המוסלמים בהזדמנויות אחדות, אולם בפועל, האמירות אירחה בתחומה את הנהגת הארגון העולמית לרבות מנהיגה הרוחני, יוסוף אל-קרדאווי שעד פטירתו ב-2022 היה איש דת מוסלמי סוני רב השפעה שהכשיר בפסק הלכה את פיגועי ההתאבדות, ושידר תוכנית פופולרית באל-ג'זירה. אל-קרדאווי מצא מקלט בקטאר לאחר שגורש ממצרים ב-1961 בשל חברותו בתנועת האחים המוסלמים, שהוצאה אז מחוץ לחוק.

כמו כן, כפי שהוזכר קודם, על אף הטבח הנורא שביצע חמאס ב-7 באוקטובר, קטאר ממשיכה לשמש חוף מבטחים עבור ראשי תנועת החמאס. הודות למקלט המדיני שהאמירות מעניקה להם, איסמעיל הנייה, חאלד משעל, מוסא אבו מרזוק ואחרים מקיימים חיי פאר ומותרות, והונם נאמד במיליארדי דולרים.

קטאר היא מנוע כלכלי משומן היטב המאפשר ומעודד את התחזקותן של קבוצות אסלאמיסטיות קיצוניות במזרח התיכון. על פי דו"ח מקיף של הארגון (Counter Extremism Project (CEP, לקטאר היסטוריה ארוכה ומסועפת של מימון גורמי טרור; תמיכתה הכלכלית באחים המוסלמים במצרים החלה על פי החשד כבר ב-2013. עוד נטען בדו"ח כי פעילים מקרב אל-קאעידה ודאעש הקימו רשתות מימון בשטחה. ב-2021 אף פתחה מחלקת המדינה האמריקאית בחקירה בדבר סיוע קטארי למשמרות המהפכה באיראן על בסיס ראיות שסיפקה לה ישראל.

הדו"ח מצביע על כך שהאמירות מפגינה סובלנות רבה כלפי גורמים בתחומה המספקים מימון לקבוצות טרור והוגדרו באופן רשמי על ידי ארה"ב, האיחוד האירופי, ולעיתים גם האו"ם כישויות תומכות טרור. אחת הדוגמאות השערורייתיות לכך היא עבד אל-רחמן בין עומאר אל-נואימי. בדצמבר 2013 סומן אל-נואימי על ידי ארה"ב כאחד מהתומכים העיקריים של קיצוניים סוניים בעיראק בשל הסיוע הכלכלי שסיפק לאל-קאעידה וגורמים המזוהים עימה בסוריה, עיראק, סומליה ותימן במשך למעלה מעשור. אותו אל-נואימי שימש כפרופסור להיסטוריה באוניברסיטת דוחא, היה נשיא התאגדות הכדורגל בקטאר ואף עבד כיועץ לממשלה.

למעט צעדים מספר שנקטה בנושא, לא השכילה האמירות לפעול בנחרצות למיגור הרדיקליזציה בקרב תושביה וכן להפסקת התמיכה באסלאמיזם קיצוני המתרחשת תדיר בשטחה. בשל כך זכתה לגינויים רבים גם מקרב מדינות המפרץ, עד כדי הטלת חרם עליה בין השנים 2017 2021. נראה כי הקש ששבר את גב הגמל הגיע באפריל 2017, כאשר קטאר העבירה כמיליארד דולר לג'בהת אל-נוסרה ולבכירים בכוחות הביטחון האיראניים תמורת שחרורם של 26 אזרחים קטארים, חלקם בני משפחת המלוכה, שנחטפו במהלך טיול ציד בדרום עיראק. הצעד עורר את חמתה של "הרביעייה הערבית" (ערב הסעודית, מצרים, איחוד האמירויות ובחריין), שראתה בו ביטוי להמשך תמיכתה של קטאר באסלאמיזם קיצוני וערעור היציבות של האזור כולו. כחודשיים לאחר האירוע חברו מדינות המפרץ, בהובלת ערב הסעודית, במטרה להטיל חרם על קטאר

ולנתק את הקשרים הדיפלומטיים עימה עד אשר תסיר את תמיכתה מקבוצות רדיקליות.

אל-ג'זירה

קטאר מפעילה וממנת את רשת אל-ג'זירה, שמסיתה לטרור ומהווה שופר לאידאולוגיה האסלאמית הקיצונית. בימים שבשגרה הערוץ משמש פלטפורמה להדהוד המטרות של ארגוני ג'יהאד עולמי דוגמת אל-קאעידה. האמירות הואשמה על ידי מדינות המפרץ בהפצת מסרי תעמולה המשרתים את שאיפותיה ההרסניות של תנועת האחים המוסלמים וקבוצות רדיקליות נוספות. בשל כך, ומתוקף החרם שהטילו המפרציות על קטאר, סגרו ערב הסעודית וירדן את משרדי אל-ג'זירה שבשטחן כבר ב-2017. במצרים נסגרה רשת החדשות ב-2014 לאחר הדחת נשיא מצרים דאז מוחמד מורסי, המזוהה עם האחים המוסלמים. ברם, בקרב מדינות רבות שמתחו ביקורת חריפה על קטאר, משרדי אל-ג'זירה עדיין עומדים על כנם ישראל ביניהן.

מאז טבח ה-7 באוקטובר הערוץ ממקד את מאמציו בקידום פעילות הטרור, הלוחמה הפסיכולוגית והמסרים של תנועת החמאס ושל מיליציות פרו-איראניות, ובפרט חיזבאללה והחות'ים. כחלק מפעילות ההסתה, אל-ג'זירה משדרת לצופיה דיווחים כוזבים המנסים לייצר מצג שווא של הישגים לחמאס ותבוסה קרבה לישראל, תוך סילוף מידע או שימוש במידע לא מאומת.

ביצור האסלאם הפוליטי באירופה תחת כסות הומניטרית

קטאר נותנת רוח גבית לתנועת האחים המוסלמים גם בזירת אירופה (בעיקר באיטליה, צרפת, שווייץ וגרמניה) באמצעות קרן הצדקה הקטארית Qatar Charity. ביוני 2014 נפתח משרד של הקרן בלונדון על מנת לפקח על פרויקטים מטעמה בבריטניה וברחבי אירופה.

ממסמך שפורסם בספטמבר 2020 על ידי המרכז הבינ"ל לחקר הרדיקליזציה והאלימות הפוליטית ((ICSR עולה כי לפחות 138 פרויקטים ברחבי אירופה, רבים מהם מקושרים לארגונים המזוהים עם האחים המוסלמים, נתמכו כלכלית על ידי Qatar Charity בשווי עשרות מיליוני יורו.

הדו"ח נשען על הספר "ניירות קטאר: כיצד דוחא מממנת את האחים המוסלמים באירופה" שחיברו שני עיתונאים צרפתים ויצא לאור בינואר אותה שנה. בניגוד למטרתה המוצהרת לקידום השתלבות והכללה חברתית, המחברים טוענים כי בהקמת רשת מסגדים ומרכזים אסלאמיים לאור ערכי תנועת האחים המוסלמים הקרן חותרת לחזק זהות אסלאמית בדלנית ולבצר את האסלאם הפוליטי בקרב קהילות מוסלמיות ברחבי אירופה.

ממצאים אלו מתיישבים עם העולה מדו"ח אחר שפורסם בנושא ב-2021 על ידי ה-ECR Group, ארגון מרכז-ימין פרלמנטרי בפרלמנט האירופי. הדו"ח מתאר שורה של ארגוני מחקר, דת, תרבות וצדקה המזוהים עם האחים המוסלמים, ומראה כיצד פעילותם עומדת בניגוד מוחלט לערכים הליברליים של מדינות אירופה ומעמידה את החברות הללו בסיכון ממשי. כותביו קוראים לנציבות האירופית להפסיק את התמיכה בארגונים אסלאמיסטיים באירופה. גם במסמך זה

מוזכרת מעורבותה של קרן הצדקה הקטארית, ובפרט תמיכתה במרכז AMAL (Association of Muslims of Alsace) בצרפת ובארגונים אחרים המזוהים עם תנועת האחים המוסלמים.

עם פרויקטים ביותר מ-50 מדינות, וקבלת תמיכה מסוכנויות האו"ם, הקרן מתהדרת בכך שהיא ניצבת בחזית המאמץ הגלובלי למתן סיוע הומניטרי במצבי חירום. ברם, על אף ההילה הערכית האופפת את פעילותה, במהלך השנים הצביעו עליה ארה"ב, ישראל ומדינות המפרץ כעל ישות מסוכנת. ב-2002 נטען כי הארגון שימש כנתיב כספי עיקרי למימון מתקפות הטרור של אל-קאעידה על שגרירויות אמריקאיות בטנזניה ובקניה. כמו כן, במרץ 2008, ועדת המודיעין הבין-משרדית לנושאי טרור (IICT) הגדירה את הארגון כישות תומכת טרור (בדרגת דחיפות 3). ביולי אותה שנה הטילה ישראל איסור על פעילות הארגון בשל חברותו בקואליציית הצדקה (Union of Good) בראשותו של יוסוף אל-קרדאווי, שנחשדה בהעברת כספים לחמאס. במסגרת החרם על קטאר, קרן הצדקה הקטארית נכללה ברשימת הישויות שעליהן הטילו ערב הסעודית ומפרציות נוספות סנקציות בגין סיוע כלכלי לטרור.

מימון אקדמי

מאז ה-9/11 קטאר היא התורמת הזרה הגדולה ביותר למוסדות אקדמיים בארה"ב. על פי הערכות, במשך כשני עשורים השווי הכולל של התרומות שנתנה קטאר לאוניברסיטאות אמריקאיות והחוזים שנחתמו עימן עמד על 4.7 מיליארד דולר. נראה כי כדי למקסם את השפעתה על האקדמיה האמריקאית הגבילה קטאר את תרומתה למספר מצומצם של מוסדות הכוללים את אוניברסיטאות העילית בארצות הברית.

פרויקט מקיף של המכון לחקר אנטישמיות גלובאלית ומדיניות (ISGAP) חושף כיצד קטאר מעניקה מימון ממשלתי נרחב למוסדות להשכלה גבוהה בארה"ב במסווה של תרומות שמקורן בקרנות פרטיות לכאורה. הגוף המרכזי המעורב בפעילות זו הוא קרן קטאר לחינוך, מדע ופיתוח קהילתי (Qatar Foundation for Education, Science and Community Development). הקרן הוקמה בשנת 1995 כארגון ללא כוונת רווח על ידי אמיר קטאר הקודם, שייח' חמד בן חליפה אל ת'אני. בהמשך שונה הסטטוס של הקרן לארגון פרטי לתועלת הציבור, אך בפועל היא נשארה תחת שליטה ממשלתית. מטה הארגון השוכן בדוחא דואג לפקח על מוסדות לימוד ומחקר בקטאר ובחו"ל במטרה ליישם עדיפויות בתחום החינוך בהתאם לחזון הלאומי של קטאר לשנת 2030. הודות להשקעות נדיבות הפכה קרן קטאר לחינוך לכוח משמעותי המעצב תוכניות אקדמיות בתוך המדינה ומחוצה לה.

ממצאי דו"ח זה ואחרים מטעם המכון מתארים כיצד במקביל להזרמה השוטפת של מימון קטארי ללא הגילוי הדרוש בחוק התפתחה אווירה עוינת כלפי סטודנטים יהודים בקמפוסים האמריקאים וניכרה עלייה באנטישמיות. באופן ספציפי, נמצא כי במוסדות שקיבלו את הכסף באופן לא מתועד, קמפיינים פוליטיים להשתקת אקדמאים היו נפוצים יותר וסטודנטים דיווחו על חשיפה גדולה יותר לרטוריקה אנטישמית ואנטי-ציונית. המחקר מצביע על מתאם ברור בין

מוסדות המקבלים מימון קטארי לבין הימצאותם של ארגונים עוינים ואגרסיביים דוגמת "התאחדות הסטודנטים המוסלמים" (MSA) ו"סטודנטים למען צדק בפלסטין" (SJP).

על פי הדו"ח תופעה זו מתאפשרת בין היתר בשל התנהלות בלתי שקופה של מוסדות ההשכלה המקבלים את המימון. תרומות קטאריות בשווי מיליוני דולרים מועברות ללא דיווח כחוק, תוך הפרה של סעיף 117 לחוק להשכלה גבוהה הדורש ממכללות לדווח פעמיים בשנה על מתנות המתקבלות מישות זרה או על חוזים עימה העולים על סך של 250,000 דולר.

עוד מתברר כי על מנת להסוות את העובדה שהכספים מגיעים ממנה, האמירות עושה שימוש בצד שלישי כדי להעביר סכומי כסף נכבדים לאוניברסיטאות מבלי שאלו מדווחים לרשויות האכיפה. כך לדוגמה העבירה קטאר כספים לאוניברסיטת ייל דרך חברת האנרגיה הספרדית Iberdola וחברת הבת שלה Avangrid. מהלכים מסוג זה מחזקים את החשד כי המוטיבציה למימון הקטארי אינה תמימה, וכי באמצעותו קטאר מנסה להשפיע באופן סמוי על הנורמות והשיח באקדמיה האמריקאית ולקדם מסרים של קבוצות קיצוניות, בניגוד לערכי המערב הליברלי.

ממצאים אלו עולים בקנה אחד עם התובנות שעליהן הצביע הדו"ח של איגוד החוקרים הלאומי האמריקאי (National Association of Scholars) על אודות הסיכונים הטמונים בהפעלת שלוחות אקדמיות בקטאר וקבלת מענקי מחקר. מן הדו"ח עולה כי שותפויות מהסוג הזה מיטיבות בעיקר עם האמירות ופוגעות בערכים הקרובים לליבה של וושינגטון. כך למשל, קטאר מפעילה פיקוח ממשלתי הדוק על תוכני הלימודים בקמפוסים האמריקאים שבתחומה, ואף אוסרת על קיום אירועים שאינם הולמים את ערכיה האסלאמיים המסורתיים. אולם קטאר מצידה אינה נדרשת להפגין סובלנות כלפי נורמות מערביות, וממשיכה לכפות ערכים לא-ליברליים על הסטודנטים באין מפריע. עוד נטען כי בטווח הארוך, שיתוף הפעולה הנרחב בשדה האקדמי תורם לחיזוק מעמדה הגלובלי של האמירות, מה שמאפשר לה להמשיך להתקרב לאיראן תוך העמקת הקרע עם מדינות המפרץ, ובניגוד מוחלט לאינטרס האמריקאי.

פרשיות שחיתות

בשנים האחרונות נחשפה מעורבותה של קטאר בכמה פרשיות שחיתות באירופה ובארה"ב שעוררו הדים רבים:

מבצע ריגול Project Endgame

בינואר 2024 חשפה רשת החדשות פוקס ניוז את תוכנית הפעולה של מבצע ריגול ("Project Endgame") במימון קטארי שנועד לפגוע במוניטין של חברי קונגרס וסנאט אמריקאים בגין התנגדותם לחמאס ולתנועת האם שלו, האחים המוסלמים. על פי המסמכים החסויים שהתגלו, ממשלת קטאר שכרה חברה בבעלותו של סוכן לשעבר של ה-CIA כדי לרגל אחר הסנאטור

הרפובליקני מטעם מדינת טקסס, טד קרוז, ומחוקקים אחרים, ביניהם תומאס קוטון, חבר הסנאט מטעם מדינת ארקנסו, ומריו דיאז-בלרט, חבר הקונגרס הרפובליקני מטעם מדינת פלורידה. מהדיווח עולה כי המבצע נועד לטרפד מדיניות המכוונת נגד חמאס והאחים המוסלמים, ובפרט לבלום הצעות החוק הקוראות להגדיר את האחים המוסלמים כארגון טרור.

הסנאטור הבכיר והמתנות

הסנאטור הדמוקרטי בוב מננדז הואשם בכך שהשתמש בכוחו ובהשפעתו לטובת ממשלת קטאר. בכתב האישום נגדו נטען כי מננדז קיבל מתנות, כולל מטילי זהב, מזומנים ורהיטים, ממפתח נדל"ן מניו ג'רזי תמורת סיועו לסגירת עסקה בעשרות מיליוני דולרים עם קרן השקעות קטארית. בספטמבר 2023 הוגש נגד מננדז כתב אישום דומה המייחס לו העברת מידע רגיש למצרים בעזרת אשתו.

סקנדל קטארגייט

בדצמבר 2022 עצרו הרשויות הבלגיות את סגנית יו"ר הפרלמנט האירופי דאז, אווה קאילי ובכירים נוספים, בגין קבלת מיליוני אירו מממשלת קטאר. מסמכים שהודלפו מחקירות המשטרה מתעדים בקפדנות כיצד, במשך ארבע שנים, קאילי, יחד עם חבר הפרלמנט האירופי לשעבר פייר אנטוניו פנצרי ועוזרו פרנצ'סקו ג'ורג'י, פעלו להשפיע על החלטות הפרלמנט האירופי לטובת קידום האינטרסים של ממשלות קטאר, מרוקו ומאוריטניה. על פי החשד, כספי השוחד הועברו דרך ארגון זכויות האדם Fight Impunity שבראשו עמד פנצרי.

הפרשה עדיין תחת בירור, אך המסמכים שהתגלו עד כה חושפים כיצד הצליחו קטאר וגורמים אחרים להשפיע בצורה משמעותית על הפעילות של הפרלמנט האירופי. מתועדים בהם, בין היתר, התכנון להפיל שש החלטות של הפרלמנט המגנות את הפרות זכויות האדם של קטאר, ואת קידומו של הסכם פטור מוויזה למדינות האיחוד.

אירוח משחקי המונדיאל 2022

הענקת אירוח גביע העולם בכדורגל 2022 לקטאר נודעה כעסקה מפוקפקת במיוחד. בספרם "המשחק המכוער" העיתונאים היידי בלייק וג'ונתן קלוורט מראים כיצד מוחמד בין חמאם, הנציג הקטארי בפיפ"א דאז, השתמש במשרתו כדי להבטיח את הקולות שהיו נחוצים לקטאר כדי לזכות בהצבעה, כנגד כל הסיכויים.

קלוורט ובלייק היו חלק מצוות החקירה של הSunday Times- שהוקם ב-2014 ובמשך שלושה חודשים עקב בקפדנות אחר הפעילות הבעייתית של חמאם שכללה העברות מזומנים, טיולים ראוותניים ותשלומים לאישים בכירים בעולם הכדורגל. על פי התחקיר, דוחא הוציאה כ-5 מיליון דולר כדי לרכוש את ההצבעות של חברי הוועדה המנהלת של פיפ"א. גם שמו של נשיא צרפת לשעבר ניקולא סרקוזי נקשר בפרשה זו. סרקוזי הואשם בכך שעסק בפעילות שתדלנית פרו-

קטארית בתמורה לכך שקטאר תבצע רכישות מספר מצרפת, בין היתר מטוסי קרב.

השקעות זרות

כחלק מאסטרטגיית השקעות החוץ רחבת ההיקף של האמירות, הוקמה בשנת 2005 רשות ההשקעות של קטאר (Qatar Investment Authority). קרן עושר ריבונית זו אחראית על ניהול הרווחים העודפים של המדינה ממכירות גז נוזלי. לאורך השנים ביצעה הקרן השקעות במגוון תעשיות ונכסים ברחבי ארה"ב ואירופה, ונכסיה (כולל אלו שבקטאר) נאמדים ב-500 מיליארד עד טריליון דולר.

להלן דוגמאות בולטות:

- בארה"ב השקיעה הקרן, בין היתר, בנכסים בולטים, כולל נקודות תיירות מפורסמות בעיר ניו יורק דוגמת גורד השחקים אמפייר סטייט ומלון פלאזה.
- בבריטניה ההשקעות נעשו בעיקר במבנים מרשימים וחשובים בלונדון. אלה כוללים את חנות הכלבו המפורסמת "הארודס" (Harrods), שדה התעופה "היתרו" (London Heathrow) ונכסי נדל"ן ופיתוח רבים אחרים.
- בצרפת ההשקעות של הקרן מתמקדות בעיקר בתעשיית האירוח. רכישות משמעותיות כוללות את קבוצת Accor על אלפי המלונות שברשותה, הנפרסים על פני 110 מדינות. רכישה גדולה נוספת היא של קבוצת לגרדייר (Lagardère group), ענקית הוצאות ספרים וקמעונאית נסיעות. הנשיא הצרפתי לשעבר, ניקולא סרקוזי, משמש בשתי החברות כמנהל מטעם הקרן. עסקה מתוקשרת אחרת הושלמה כבר ב-2012 כאשר קבוצת הכדורגל פריז סן-ז'רמן נרכשה על ידי קרן השקעות הספורט הקטארית (חברת-בת של רשות ההשקעות). חברת התעופה Qatar Airways היא אחד מהספונסרים המרכזיים שלה.

מיצובה של קטאר כמתווכת-על

קטאר חותרת לבסס את מעמדה כמתווכת-על בין המערב לגורמים שונים במזה"ת בענייני גרעין, טרור ובני ערובה. בהתאם לכך, קטאר שומרת על קשרים קרובים עם איראן, עם הטאליבן, וכפי שפורט בהרחבה לעיל גם עם החמאס.

מאמצי תיווך הם חלק מרכזי באסטרטגיה הקטארית לביסוס מעמדה כמעצמה אזורית. בימים אלו קטאר משמשת כגורם מרכזי בניהול המשא ומתן מול חמאס לשחרור החטופים הישראלים המוחזקים בעזה. כמו כן, האמירות מעורבת בקידום שיחות הגרעין ובניסיונות האמריקניים להגיע להסכם מחודש עם טהראן.

דוגמאות מהעבר הרחוק יותר כוללות את פתיחת משרד הטאליבן בדוחא ב-2013 כמקום ניטרלי

לכאורה לקיום משא ומתן בין ארה"ב לקבוצה האסלאמיסטית, כהכנה להסגת הכוחות האמריקאיים מאפגניסטן ופינוי האוכלוסייה. בשנים 2007-2008 אף מילאה האמירות תפקיד חשוב בתיווך בין ממשלת תימן למורדים החות'ים.

כלפי המערב, קטאר יוצרת מצג של תיווך הגון ונטול פניות. כך היא ממנפת את מעמדה כמגשרת בין צדדים ניצים בסוגיות מפתח וכגורם שביכולתו לקדם פתרון לסכסוכים אזוריים ובינ"ל. ברם, שירותי התיווך שקטאר מעניקה יוצרים למעשה עמימות לגבי טיב היחסים שלה עם מדינות ותנועות סוררות, ובכך משמשים אותה להלבין את תמיכתה העקבית בטרור עולמי ובקידום אידאולוגיה אסלאמיסטית קיצונית.

המלצות למדיניות

מזה שנים רבות קטאר פורשת את חסותה על קבוצות אסלאמיסטיות קיצוניות, מהדהדת את מסרי ההסתה לטרור של האחים המוסלמים ברשת התקשורת שבבעלותה, ומטפחת את קשריה עם האיום הגדול במזה"ת – איראן. בעוד שהקרבה לאיראן ולארגוני טרור כמו החמאס הינה בגדר עובדה ידועה לכול, מהלכים אחרים של האמירות לביסוס מעמדה הגלובלי נעשים באופן סמוי יותר מן העין, באמצעות מגוון מכשירי עוצמה "רכה". כתוצאה מכך, כובד השפעתם אינו מקבל את תשומת הלב הראויה.

מן הסקירה של היבטי העוצמה השונים של האמירות עולה כי קטאר קנתה את דרכה אל תוך מעוזי האקדמיה האמריקאית, ומימונה הנרחב הלך יד ביד עם התגברות רטוריקה עוינת בקמפוסים השונים ואף דרדור השיח למחוזות האנטישמיות. מתברר שגם השקעותיה בפרויקטים הומניטריים בקרב קהילות מוסלמיות באירופה נגועות באג'נדה לקידום זהות אסלאמית בדלנית. עוד נמצאו ראיות למעורבותה המפוקפקת של קטאר בתהליכי חקיקה של הפרלמנט האירופי, וכמה פרשיות שוחד ידועות לשמצה נקשרו בשמה.

לאור האמור, ישראל ובנות בריתה במערב לא תוכלנה להמשיך לשדר "עסקים כרגיל" לקטאר. יש להבהיר לקטאר כי המשך תמיכתה (הישירה והעקיפה) בטרור תגרור השלכות חמורות מבחינתה. מומלץ לישראל לקדם את הנושא מול ידידתה הקרובה, ארה"ב, כדי שזו תפעיל מנופי לחץ על קטאר לשינוי התנהגותה.

על ארה"ב להתנות כל שדרוג של היחסים הביטחוניים והכלכליים עם קטאר, כולל עסקאות נשק עתידיות, בניתוק מוחלט של יחסיה עם ארגוני טרור ובאכיפת הסנקציות האמריקאיות במלואן. על וושינגטון ללחוץ על קטאר לנקוט צעדים משפטיים נגד ישויות הפועלות בשטחה המעורבות במימון הארגונים המוכרזים כארגוני טרור על ידי ארה"ב. אם קטאר תמשיך לתמוך בחמאס, על ארה"ב לבחון שינויי חקיקה ב"חוק החסינות לריבונות זרה" (Foreign Sovereign Immunities Act) כדי להקל על הגשת תביעות של קורבנות טרור נגד קטאר.

בתחום ההשכלה הגבוהה, לאחרונה אישר בית הנבחרים עריכת תיקונים בחוק ההשכלה הגבוהה

לשם הגברת השקיפות וצמצום הנזק האפשרי של התערבות ממשלתית זרה. ככל שהצעת החוק תעבור גם בסנאט ותיכנס לתוקף, מדובר בהחלט בצעד בכיוון הנכון. עוד מומלץ לארה"ב לערוך חקירה פדראלית של האוניברסיטאות המקבלות מימון מקטאר על מנת לבחון לעומק את ההשפעה שהייתה לכך על נורמות של חופש ביטוי וסובלנות בקמפוס.

אין להתעלם מתפקידה החשוב של קטאר בתיווך עסקת חטופים מול החמאס. יחד עם זאת, כל עוד שר החוץ האיראני מורשה להיפגש עם איסמעיל הנייה על אדמת קטאר, ומשרדי חמאס בדוחא נותרים פתוחים, אין מקום להוקיר את האמירות על מאמציה. תחת זאת, יש לאמץ גישה אסרטיבית יותר מול דוחא התובעת ממנה להפעיל את מלוא כובד השפעתה על ארגון הטרור על מנת שיספק הוכחות למצבם הרפואי של החטופים ויזרז את שחרורם. יש להבהיר לקטאר כי אי מוכנותה לזנוח את תמיכתה בטרור ולהפעיל את כלל המנופים שברשותה לשחרור בני הערובה תגרור עלויות גבוהות מבחינתה דוגמת הליכים משפטיים, הקפאת נכסים קטאריים הנמצאים בתחום השיפוט של ארה"ב, הגבלת המרחב האווירי של Qatar Airways ועוד.

נכון תעשנה ממשלות גרמניה, בריטניה, איטליה וצרפת אם תנקוטנה צעדים כלכליים נגד קטאר בשל תמיכתה בחמאס ובאסלאמיזם הרדיקלי, לכל הפחות עד להשגת התקדמות ממשית בסוגיית בני הערובה. כמו כן, יש לפעול מול גורמים בסקטור הפרטי, במגזר השלישי וכן בשותפות עם מובילי דעת קהל ומשפיענים המקיימים קשרים עם האמירות, על מנת שאלו יחרימו כנסים ואירועים בינלאומיים באירוח או במימון קטאר, ויכריזו על ביטול השתתפותם כאקט מחאתי עד לשחרור כל בני הערובה.

אם חרף כל הצעדים הנ"ל תמשיך קטאר לספק סיוע לארגוני טרור מוכרזים, על ארה"ב לשקול את החלפת מעמדה של קטאר מבעלת ברית למדינה המוגדרת כתומכת טרור. במסגרת השינוי בסטטוס, יש לקדם מהלכים להעברת כוחות צבא אמריקאים מבסיס אל-עודייד בקטאר לערב הסעודית או לאיחוד האמירויות.

יש לבחון צעדים דומים מול מדינות אחרות בעלות מנופי השפעה על חמאס כמו טורקיה, אלג'יריה, מלזיה וכווית.